

gálatot végezni ezeknek a különleges helyzetben keresztény életet folytató embertársainak javára. Az eredményes munka érdekében testvéri bizalommal kell megtalálnia a másik egyház lelkipásztorát, a vegyesvallású házastársak és családok körüli érdemes szolgatársát.

Külön gond és feladat az egyházak számára, hogyan adják meg ezt a minősítést a lelkipásztoroknak: kiképzési idejük alatt a tanulmányok során, vagy pedig lelkipásztori továbbképzésen, illetve – amennyiben erre lehetőség adódik – közös munkakörökben sajátítják el a szükséges tudnivalókat? Tanulnunk kell, és érdemes ezen a téren is továbbképeznünk magunkat. Hosszú és nagy utat tett meg Krisztus egyháza, amíg eljutott erre a megismerésre a Szentlélek vezetése mellett és által. Az idős pap visszaemlékezik három évtizednél régebben elmúlt időkre. Egyházi iskolában működő tanító jelentkezik a püspöki irodán, és vegyesvallás alól kér felmentést tervbevetett házasságkötéséhez. Katolikus iskolában működő tanerő nem kaphatott ilyen felmentést, – szólt akkoriban az egyházmegyei statutum. Az iskolák államosítása küszöbön áll. A fiatal pap egy pillanatig a püspökére gondol, a kemény tartású főpapra, az elvek emberére. Azután az esetet méri le, és a fiatal pedagógust nézi, aki heteken belül állami státuszban szolgál tovább, – talán nehezen gyógyuló sebbel a lelkében. A szertartó úgy dönt, hogy nem kér utasítást, hanem valamilyen általánosan megadott foglalkozást ír be, és beteszi a felmentést az aláírásra váró többi blanketta közé. Ami akkor lelkiismereti konfliktust váltott ki, ma történeti visszaemlékezés. Az egyház – hűségesen régi kedves nevéhez – anyaszentegyháznak mutatja magát: tudja, hogy egyugyanazon anyaméh szül új életre bennünket a kereszttségben.

Zárja be a fejtegetéseket maga az egyház az ökumenizmusról szóló zsinati határozat (Unitatis redintegratio) befejező mondatával: „A zsinat óhajtja és sürgeti, hogy a katolikus egyház gyermekeinek kezdeményezései karöltve haladjanak különvált testvéreink kezdeményezéseivel, vigyázva, hogy akadályt ne gördítsenek a Gondviselés útjába, vagy elébe ne vágjanak a Szentlélek jövődőlő ösztönzéseinek. Ezenfelül kijelenti a zsinat, hogy meggyőződése szerint emberi erőket és képességeket meghaladó szent szándék az összes keresztények kiengesztelődése Krisztus egy és egyetlen egyházában. Ennélfogva Krisztusnak az egyházért mondott imádságába, az Atyának irántunk való szeretetébe és a Szentlélek erejébe veti minden reményét. A remény pedig nem csal meg, mert a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe az Isten szeretete' (Róm 5,5).“

Lackó Mihály

I. ATHÉNAGORÁSZ KONSTANTINÁPOLYI PÁTRIÁRKA

1969 júniusában – miután egy darabig tanulmányi célokból Görögországban tartózkodtam – megérkeztem Konstantinápolyba. Egyik célom volt, hogy

látogatást tegyek a Fanarban, a konstantinápolyi patriarkátus székhelyén. Kallinikosz püspökkel léptem érintkezésbe, aki a római Pápai Keleti Intézet hallgatója volt. Ő közölte velem, hogy a kihallgatáson kívül ebédre is hivatalos vagyok a pátriárkához. A megadott napon elmentem a Fanarba, a szerény pátriárkai épületbe. Kallinikosz püspök tudtomra adta, hogy a pátriárka ebéd után fogad, de az asztalnál is bemutatnak neki. Körülbelül 15-en voltunk az ebéden. Asztali ima után maga a pátriárka mutatta be egymásnak a vendégeket. Ebéd közben kevés szó esett, mivel szokás szerint csak a pátriárka kezd beszélgetést. Mint-hogy előző éjjel jött vissza Bulgáriából, Szent Cirill és Metód ünnepeiről beszélt nekünk. Aztán az ajtóban átadott engem Gábel metropolitának, a Szent Szinódus titkárának, kávézni és beszélgetni, azzal, hogy majd egy órai pihenés után fogad.

Csakugyan, körülbelül egy óra elteltével bevezettek a pátriárka dolgozószobájába. Elém jött, megölelt és asztalához ültetett. Odaadtam neki néhány publikációm. Ő felvilágosításokat kért a római Keleti Intézetéről és néhány ott tanuló görög ortodox hallgatóról. Majd megmutatta Joseph Gill SJ-nek, az Intézet rektorának „A firenzei zsinat” c. könyvét görög fordításban (Szünodosz tész Florentiasz). Nagyon megdicsérte, és azt mondta: ez a könyv mutatja, hogy az említett zsinat szinte valamennyi teológiai kérdést megoldotta Kelet és Nyugat között. Ez a mű mindig ott van az asztalán, és ajánlja elolvasásra azoknak a látogatóknak, akik a katolikusok és ortodoxok egyesülése felől kérdeztetik.

A pátriárka tiszteletreméltó személye, beszéde, gondolatai mély benyomást hagytak bennem. .

Aristokles Spyrou (ez volt polgári neve) 1886. márc. 25-én született Tsaraplana hegyi faluban, Epiruszban. Akkoriban ez a vidék még török uralom alatt volt, egyházilag pedig a konstantinápolyi pátriarkátushoz tartozott. Apja orvos volt. Hárman voltak testvérek, két fiú, egy lány, de fiútestvére fiatalon meghalt. Az elemi szülőfalujában és Konitsában végezte. Utána 1903-ban Konstantinápolyba ment, és a Chalki pátriárkai szemináriumban megkezdte a középiskolát. Négy év gimnázium és 3 év teológia után 1910-ben diakónussá szentelődött, és pedig nőtlenül. Előtte szerzetesi fogadalmat tett, és az Athénagorász nevet kapta. Nyomban Monasztir városába került (ma Bitola, Jugoszlávia), és itt a püspök titkára, iskolafelügyelő, majd 1912-től egyházmegyei irodaigazgató lett. Éppen ottléte alatt nevezetes események történtek. 1911–13-ban, a balkán háború következtében a törököknek el kellett hagyniok a balkán félszigetet. Utána mindjárt következett a Macedóniáért vívott küzdelem. Macedóniát felosztották Görögország, Jugoszlávia és Bulgária között. A bitolai görög püspök helyzete mint nehezebbé vált, s így 1918-ban a görögöknek el kellett hagyniok a várost. Athénagorász ekkor az Áthosz-hegyre vonult vissza, és néhány hónapon át az egyik monostorban (Mylopotamos) élt. 1919-ban Athénbe hívták. Ott Melétiosz athéni érsek archidiakónusa és titkára lett, 1920-ban pedig utódjává, Theoklitoszé. Az érsekváltás a királypártiak és köztársaságpártiak közti ellenségeskedés folyamánya volt, de Athénagorász ebbe nem avatkozott. 1922. decem-

berében Korküra és Paxosz ión tengeri szigetek püspöke lett. Minthogy még csak diakónus volt, előbb pappá kellett szentelni, azután foglalta el püspöki székét. Korküra szigete több század óta Velencéhez tartozott. Ilyenformán Athénagorász itt került először kapcsolatba a katolikusokkal.

1930 augusztusában Észak- és Dél-Amerika görög ortodox híveinek érsekévé választották. Székhelye New York-ban volt. Az előző évtizedben az amerikai görögök közt is olyan erős nézeteltérés alakult ki a királypártiak és köztársaságpártiak között, hogy két csoportra szakadtak, élükön két püspökkel. Athénagorász első feladata tehát az volt, hogy a kettőt egyesítse. Ezt teljes sikerrel hajtotta végre. Továbbá alapítania kellett egy teológiai főiskolát az amerikai görög ortodox papok kiképzésére. Sikerült is megnyitnia a szemináriumot 1937-ben Boston egyik külvárosában. A helyzet figyelmes tanulmányozása után törekedett a görög ortodox egyház „aggiornamento“-jára az amerikai életfeltételeknek megfelelően. Például az irányító szervezetbe laikusokat vett fel, megengedte, hogy a templomban orgonát vagy harmóniumot használjanak, padokat vagy székeket állítsanak be, átalakítsák a papság ruházatát stb. Az amerikai tartózkodás nagy megnyílást jelentett szellemében.

1948. nov. 1-én Konstantinápoly pátriárkájává választották. A török kormány beleegyezett, jóllehet amerikai állampolgár volt. Utána megkapta a török állampolgárságot. Miután elbúcsúzott amerikai híveitől, H. Truman elnök személyes gépén repült Konstantinápolyba 1949. jan. 26-án. Kezdetől fogva igyekezett hivatalát nemcsak görög nemzeti ügynek, hanem nemzetek fölötti küldetésnek feltüntetni, minthogy ő az egész ortodoxia képviselője. Ezért a ciprusi görög-török konfliktusban semleges maradt. Mindamellett helyzete egyre nehezebbé vált. Ortodox hívei, látva, hogy a társadalmi életben háttérbe szorulnak, sőt támadásokat intéznek ellenük (pl. 1955-ben), mind többen vándorolnak ki Törökországból. Az első világháború után Konstantinápolyban még kb. 100 000 görög élt; ma már alig 10–15 000. Athénagorász életének utolsó éveiben a török kormány bezárta Chalki teológiai főiskoláját, megszüntette a pátriárkátus nyomdáját, nem engedte meg épületének restaurálását azzal az ürüggyel, hogy a tervek szerint azon a helyen új, széles utca épül. Sőt 1969-ben már azt rebesgették, hogy a törökök a pátriárkát is kiutasítják. De személyisége akkora tekintélyt szerzett a patriarkátusnak nemzetközi téren, hogy ehhez a kérdéshez mégsem mertek nyúlni. Athénagorász Konstantinápolyban halt meg 1972. júl. 7-én.

A konstantinápolyi patriarkátus belső ügyeit a körülményekhez alkalmazkodva, újfajta, békés módon törekedett megoldani. Ezenkívül Athénagorász főként mint az ökumenikus mozgalom egyik főszereplője ismeretes. Minden életírója egyetért abban, hogy amerikai tartózkodása indította el ebbe az irányba. Ott látta a kereszténység döbbenetes megosztását (Észak-Amerikában 258 felekezet él!), és volt alkalma érintkezésbe lépni más egyházak képviselőivel. Athénagorász nem elméleti teológus, nem is író, hanem lelkipásztor-püspök. A keresztények közötti párbeszéd előmozdítója; de nem annyira a teológiai dialógusé, mint a szeretet és a tettek párbeszédéé.

Elsősorban az ortodox egyházakat próbálta egyesíteni. Tudvalévő, hogy ezek autokefál, önálló egyházak, és a konstantinápolyi pátriárkátust csak „primus inter pares”-nek tekintik (első az egyenlők között). Athénagorász igen tágan értelmezte ezt a tiszteletbeli elsőségét, és így különböző kezdeményezéseket tett az ortodoxia javára. 1961-ben összehívta Rodoszba az első pánortodox (összortodox) konferenciát, majd a másodikat és harmadikat. A különböző ortodox egyházak találkozása már magában véve is igen pozitív tény. Ezeket a konferenciákat merült fel egy pánortodox zsinat ötlete. Ennek előkészítésén most valóban dolgoznak.

Másodsorban Athénagorász a protestáns világgal való ökumenikus kapcsolatok előmozdítója volt. Pártolta az ortodoxok részvételét az Egyházak Világtanácsában. Már 1948-ban mint amerikai érsek személyes képviselőt küldött megalakulására Amsterdamba. Azután 1952-ben enciklikát intézett az összes ortodox egyházakhoz; ebben egyfelől buzdította őket, hogy lépjenek be a Világtanácsba, másfelől viszont kifejtette az elméleti teológiai eszmecserék és a liturgikus cselekmények ortodox elveit.

Harmadsorban a pátriárka főszereplőjévé vált a katolikus egyházzal kifejlődő ökumenikus kapcsolatoknak. Híres marad XXIII. János pápa megválasztásához fűzött mondása: „Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes”, ahol a János-evangélium kezdetét (1,6) a „jó pápára” alkalmazta. De az új út kezdete valójában jeruzsálemi találkozója volt VI. Pál pápával 1964. jan. 5-én. Athénagorász több ízben kifejezte azt a vágyát, hogy találkozzék a pápával. Azt mondta: „Az egész utat nem tehetem meg a pápához, de a félutat megteszem.” Így jött létre a találkozás, amely világszerte érdeklődést keltett. Hiszen századok óta – az 1438-as firenzei zsinat óta – először történt meg, hogy egy pápa találkozott egy konstantinápolyi pátriárkával. Következett azután VI. Pál utazása Konstantinápolyba 1967. júl. 25–26-án, valamint Athénagorász látogatása Rómában 1967. okt. 26–28-án. További nagy lépés volt előre az 1054-es kölcsönös kiközösítés eltörlése, amely annak idején Kelet és Nyugat szakadásának kezdete volt. Ez 1965. dec. 7-én történt, a II. vatikáni zsinat utolsóelőtti napján. Athénagorász az ökuméné útján többfelől ellenállással találkozott, még saját egyházában is, különösen az Áthosz-hegyi szerzetesek között. Három kolostorban törölték is a nevét a liturgikus megemlékezésből. Mégis bátran folytatta az egység megkezdett útját egészen haláláig.*

Az ökumenizmusra vonatkozó gondolatait jól foglalja össze 1964 karácsonyára írt enciklikájának következő része:

„Meggyőződéssel és nem alap nélkül ismételjük tehát erről a Szent Székről Aranyaszájú Szent Jánosnak az egyházzal adott meghatározását: „Amit egyháznak hívunk, az nem más, mint maga az egyesülés, egység és egyetértés.”

* Lásd erről bővebben 16. számunkban, a „Tomosz Agapisz” (Szeretet könyve) ismertetésében. Ugyanott található a pátriárka nekünk küldött levele.

Minthogy évek óta hitünk és meggyőződésünk szerint így látjuk az egyház – főképpen pedig a mi keleti ortodox egyházunk – világmisszióját, sohasem szüntünk meg ennek a meggyőződésünknek kifejezést adni. Reményeinket sem adtuk fel, és mind saját szerény erőnket, mind egyházunk erejét szüntelenül ezeknek a gondolatoknak a szolgálatába állítottuk.

Más ortodox egyházakkal együtt összehívtuk a Harmadik Pánortodox Konferenciát Rodoszba avval a céllal, hogy az egyesülésnek, a békének, a kien-gesztelődésnek és az emberek testvériségének előkészítője legyen. Láttuk, milyen nagy örömmel fáradozott ezeknek az elveknek érdekében; az összes ortodox testvéregyház elkötelezte magát mellettük.

Gondoltunk arra, hogy újra kezdjük a római katolikus egyházzal a hosszú évek óta megszünt dialógust, és hogy evvel tüzetesen foglalkozzunk. Láttuk, hogy ez a dialógus pozitív és ésszerű módon vette kezdetét, és valóban halad előre. Mindez a minden oldalról szükséges készség légkörében és reményteljes kilátásokkal ment végbe; természetesen Isten segítségével, akinek áldása kísérsje a mieink kívánságait és a mi jóakaratainkat.

Az ortodoxia nem tétlen, és nem riad vissza felelősségétől. A tárt lélek és nyílt szív légkörében akar – az összes ortodox egyházak közös és kifejezett kívánságára – testvéri viszonyba lépni a római katolikus egyházzal, hiszen – a mai napig fennálló ellentétek ellenére – az első századok osztatlan egyházának annyi közös kincse fűzi egybe vele a hitben és a hagyományokban.

Haladást tapasztalunk az anglikán és a paleokatolikus* egyházakkal való viszonyunkban és a velük folytatott teológiai vitáinkban is. Olyan szakaszt értünk itt el, ahol bizonyos lépések látszanak kívánatosnak, hogy az általános határozat után azonnal belefoghassunk ebbe az áldásos konferenciába. Mindezek után megtudtuk, hogy már döntés is született a kétoldalú kapcsolatok és megbeszélések ápolására egy interortodox (ortodoxian belüli) bizottság felállítását illetően, amitől – kétségtelenül Isten kegyelméből – csak jót várhatunk."

Az ökumenizmusnak, az egyházak egyesülésének kérdésében Athénagorász két szakaszt különböztet meg: a szeretet párbeszédét és a teológiai párbeszédet. Úgy tűnik, hogy az elsőt tartotta jelentősebbnek. Sőt olykor kijelentette: ha nem lennének teológusok, az újraegyesülés már megtörtént volna. Ő tehát a szeretet párbeszédét mozdította elő, a keresztyények együttműködését a gyakorlati élet sokféle területén, a vitás teológiai kérdéseket későbbi szakaszra hagyva. Mint már írásom elején említettem, látogatóinak gyakran mutatta J. Gillnek a firenzei zsinatról írt könyvét, ezzel a kommentárral: „Ebből a könyvből látszik, hogy ezen a zsinaton már megoldották a vitás teológiai kérdéseket. Nem tudom, mit lehetne még hozzátenni.” De azért ismerte a teológiai kérdések fontosságát is, és a liturgiában nem engedte meg az interkommuniót, a szent-

* Azok a keresztyények, akik az első századokban szakadtak ki az Egyház közösségéből, pl. nesztóriánusok, jakobiták, koptok stb.

ségek közös vételét, amíg e kérdések meg nem oldódnak. Római látogatása alatt egy beszédében kifejezte szomorúságát, hogy nem mutathatják be együtt az eukarisztiát, nem ihat egy kehelyből VI. Pál pápával.

Ma már mind a két főszereplő eltűnt az élet színpadáról; de eszméik és rendkívüli tetteik emlékezete eleven maradt. Éppen most lépünk az ökumenikus dialógus második szakaszába: megkezdődik a teológiai párbeszéd. II. János Pál pápa konstantinápolyi látogatásakor, 1979. nov. 30-án bejelentette, hogy katolikus—ortodox vegyesbizottságot alakítanak erre a célra. Később jelezték a 30—30 tag nevét is. Első összejövetelük 1980. máj. 29—jún. 4.-ig folyt le. Patmosz szigetén Meliton kalkedón metropolita tartotta a bevezető istentiszteletet Dimitriosz pátriárka képviselőjében. Másnap Rodoszra mentek át, ahol még Szent Pál alapított egyházat, ott tartották a munkaüléseket, valamint egy-egy ünnepélyes katolikus és ortodox misét. A résztvevők ui. megegyeztek abban, hogy a teológiai vita hiábavaló lenne, ha nem járna együtt egymás örökségének megismerésével és megtapasztalásával. Imádságos szellem és őszinte nyíltság hatotta át az üléseket. Az összejövetel célja az volt, hogy meghatározzák és megszervezzék a teológiai párbeszéd további menetét. Ez meg is történt. Nyilatkozatukban hangsúlyozták: fontos, hogy a szeretet dialógusának eredménye legyen a teológiai dialógus.

Irodalom: Bernhard Ohse, *Der Patriarch. Athenagoras I. von Konstantinopel, ein ökumenischer Visionär.* Friedrich Pustet, Regensburg 1968. — Virgil Gheorghiou, *La vie du Patriarche Athénagoras,* Ed. Plon, Paris 1969. — Stélios Castanos de Médicis, *Athénagoras 1er. L'apport de l'orthodoxie à l'oecuménisme.* Ed. L'ages d'homme, Lausanne 1968. — Olivier Clément, *Dialogues avec le patriarche Athénagoras,* Ed. Fayard, Paris 1969. — Athenagoras I., *Der Patriarch spricht,* Verlag Herold, Wien—München 1965.

Tájékoztatásul közöljük kedves olvasóinkkal, hogy folyóiratunk postázása rendszerint hosszabb időt vesz igénybe.

Az első szám kézhez vétele kitolódhat május közepéig,

a második számé augusztus közepéig,

a harmadiké november közepéig,

a negyediké február közepéig.

Kérjük tehát, hogy türelemmel várják a szám megérkezését. Ha viszont a jelzett dátumokig mégsem érkezett meg, jelezzék egy lapon spittali címemre, hogy intézkedhessünk.